

Ο κόσμος μετά τον κορωνοϊό: Η νέα πραγματικότητα είναι ήδη εδώ...

Josep Borrell

Ύπατος Εκπρόσωπος & Αντιπρόεδρος της ΕΕ
για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας

Copyright © 2020

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ) & Josep Borrell

Λεωφ. Βασιλίσσης Σοφίας 49, 10676, Αθήνα

Tel.: +30 210 7257 110 | Fax: +30 210 7257 114 | www.eliamep.gr | eliamep@eliamep.gr

Josep Borrell

Ύπατος Εκπρόσωπος & Αντιπρόεδρος της ΕΕ για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας

Περίληψη

- Η πανδημία θα διευρύνει τις ήδη υπάρχουσες γεωπολιτικές δυναμικές και θα δοκιμάσει τις αντοχές των ευρωπαϊκών δημοκρατιών.
- Η παρούσα κρίση επιβεβαιώνει την υπερφόρτωση των οικοσυστημάτων μας, καθιστώντας επιτακτική ανάγκη τη διατήρηση της βιοποικιλότητας.
- Είναι προτεραιότητα η αποκατάσταση του στρατηγικού ρόλου του κράτους, με αυστηρότερους ελέγχους στις ξένες επενδύσεις και στις στρεβλώσεις του ανταγωνισμού από μη ευρωπαϊκές χώρες.
- Η Ευρώπη πρέπει να διασφαλίσει ότι οι επιπτώσεις της αντιπαλότητας ΗΠΑ-Κίνας δεν θα έχουν αρνητικό αντίκτυπο σε ορισμένες περιοχές του κόσμου, ιδίως στην Αφρική.
- Πρέπει να επικεντρωθούμε στην κάλυψη των άμεσων αναγκών των συστημάτων υγείας, στην παροχή εισοδήματος στα άτομα που δεν μπορούν να εργαστούν και στην παροχή εγγυήσεων στις επιχειρήσεις.
- Οι ανισορροπίες Βορρά-Νότου που υπήρχαν ήδη πριν από την κρίση ενδέχεται να γίνουν εντονότερες μετά την κρίση. Αυτό θα έχει επιπτώσεις στην προσήλωση των λαών στο ευρωπαϊκό εγχείρημα.
- Μολονότι η πανδημία αποτελεί μια κρίση συμμετρική όσον αφορά την προέλευσή της, οι συνέπειές της είναι εντελώς ασύμμετρες. Το τεράστιο κόστος της θα κατανεμηθεί άνισα, τόσο από κοινωνική όσο και από γεωγραφική άποψη.
- Το ευρωπαϊκό μοντέλο θα φανεί σημαντικό στον κόσμο μόνο εάν κατορθώσουμε να προωθήσουμε την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών.
- Η παγκοσμιοποίηση αυξάνει την τρωτότητα των εθνών που δεν λαμβάνουν επαρκή μέτρα για την ασφάλειά τους με την ευρεία έννοια.
- Η Ευρώπη πρέπει να προχωρήσει στην υλοποίηση της στρατηγικής της αυτονομίας, η οποία δεν πρέπει να περιορίζεται στον στρατιωτικό τομέα.

Εισαγωγή

Κάθε φορά που βλέπω τον εαυτό μου με τη μάσκα, ενώ κυκλοφορώ στους έρημους δρόμους των Βρυξελλών ή διασχίζω τους άδειους διαδρόμους της Επιτροπής, μου είναι δύσκολο να αγνοήσω το αίσθημα σοκ και δέους που με καταλαμβάνει. Ένα αίσθημα πανταχού παρόν, όπου κι αν πας, όπου κι αν βρεθείς. Στην πλατεία του Αγίου Μάρκου στη Βενετία, άδεια από κάθε ανθρώπινη παρουσία και με τα ψάρια να έχουν επιστρέψει στη λιμνοθάλασσα που ξανάγινε διάφανη. Στην Ιερουσαλήμ, όπου η Εκκλησία του Παναγίου Τάφου έκλεισε τη Μεγάλη Παρασκευή, για πρώτη φορά από την επιδημία της σηψαιμικής πανώλης του 1349. Στις Ηνωμένες Πολιτείες όπου η ανεργία αυξήθηκε κατά 20 εκατομμύρια μέσα σε 4 εβδομάδες. Τέλος, στην Ισπανία και την Ιταλία, όπου στα τέλη Απριλίου ο αριθμός των νεκρών ξεπερνούσε ήδη τις 45.000.

Η νόσος Covid-19 ήταν αρχικά ένας κλυδωνισμός στον τομέα της υγείας για να μετατραπεί πολύ γρήγορα σ' έναν πρωτόγνωρο οικονομικό και κοινωνικό κλυδωνισμό. Κανένας οικονομολόγος δεν θα μπορούσε να φανταστεί τον εγκλεισμό πολλών δισεκατομμυρίων ανθρώπων στα σπίτια τους. Οι επιπτώσεις της θα ξεπεράσουν επομένως κατά πολύ τις επιπτώσεις της κρίσης του 2008.

Το πρώτο ερώτημα που τίθεται, μολονότι δεν μας βοηθάει να λύσουμε το πρόβλημα, είναι αν αυτή η πανδημία ήταν αναπόφευκτη ή αν μοιάζει με τον περίφημο «μαύρο κύκνο», για τον οποίο μίλησε ο Nassim Taleb.¹ Ο Taleb αποδίδει στον «μαύρο κύκνο» τρία χαρακτηριστικά: το αίσθημα της κατάπληξης γιατί τίποτα στο παρελθόν δεν προμήνυε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, το εξαιρετικά βίαιο σοκ που προκαλεί και, τέλος, την προσπάθεια ορθολογικής ερμηνείας αυτού που συμβαίνει. Η ανθρώπινη φύση έχει πάντοτε την ανάγκη να επινοεί εκ των υστέρων εξηγήσεις, για να ερμηνεύσει το παρόν και να αποδείξει ότι ήταν προβλέψιμο. Σύμφωνα, ωστόσο, με τον Taleb, οι «μαύροι κύκνοι» είναι απρόβλεπτοι και όσον αφορά τη διάρκεια και όσον αφορά τις συνέπειες. Επομένως δεν μας επιτρέπουν να εμπιστευτούμε οποιοδήποτε μοντέλο για να μας βγάλει από την κρίση. Ο Taleb είναι λουπόν της γνώμης ότι η Covid-19 δεν είναι μαύρος κύκνος, ακριβώς επειδή ήταν προβλέψιμη.²

Δεν έχει άδικο. Η έκθεση του Εθνικού Συμβουλίου Πληροφοριών του 2008 αναφερόταν στον κίνδυνο μιας «νέας και εξαιρετικά μεταδοτικής μολυσματικής αναπνευστικής

«Η νόσος Covid-19 ήταν αρχικά ένας κλυδωνισμός στον τομέα της υγείας για να μετατραπεί πολύ γρήγορα σ' έναν πρωτόγνωρο οικονομικό και κοινωνικό κλυδωνισμό»

¹ Nassim Taleb, *Cygne Noir. La puissance de l'imprévisible* («Μαύρος κύκνος. Η δύναμη του απρόβλεπτου»), Les belles Lettres.

² Taleb Says 'White Swan' Coronavirus Was Preventable “ (Ο Taleb χαρακτηρίζει τον κορωνοϊό «λευκό κύκνο» υποστηρίζοντας ότι ήταν προβλέψιμος) (συνέντευξη στο Bloomberg, 31 Μαρτίου 2020).

νόσου η οποία δεν θα μπορεί να αντιμετωπιστεί».³ Ο πρόεδρος Ομπάμα είχε αναφερθεί σ' αυτόν τον κίνδυνο. Στη διάσκεψη του 2018 που πραγματοποιήθηκε στην Ιατρική Εταιρεία της Μασαχουσέτης και ήταν αφιερωμένη στην εκατονταετηρίδα της ισπανικής γρίπης (ισπανικής μόνο κατ' όνομα), η οποία προκάλεσε τον θάνατο 50 εκατομμυρίων ανθρώπων, δηλαδή του 2 % του παγκόσμιου πληθυσμού της εποχής, ο Bill Gates είπε ότι η επόμενη παγκόσμια καταστροφή θα λάβει τη μορφή πανδημίας που θα οφείλεται σε έναν εξαιρετικά μολυσματικό ιό που θα εξαπλωθεί ραγδαία σε ολόκληρο τον πλανήτη και ο οποίος θα μας καταλάβει εξαπίνης. Πράγματι, οι λοιμωξιολόγοι μάς προειδοποιούν εδώ και χρόνια για την επιτάχυνση της εξάπλωσης των επιδημιών. Πρόκειται για τον τρίτο νέο κορωνοϊό τύπου βήτα την τελευταία εικοσαετία ο οποίος έχει την ικανότητα να διαπερνά το φράγμα των ειδών. Θα ήταν λυσιπτόν σκόπιμο να αναρωτηθούμε γιατί η διεθνής κοινότητα δεν προετοιμάστηκε κατάλληλα γι' αυτή την πανδημία και πώς θα μπορούσε να προετοιμαστεί στο μέλλον. Διότι είναι προφανές ότι η Covid-19 δεν θα είναι η τελευταία.

Ωστόσο, μόλις ξεπεράσουμε το αίσθημα του σοκ, πρέπει να αξιολογήσουμε τις συνέπειες αυτού του γεγονότος, αποφεύγοντας δύο παγίδες. Πρώτον, λόγω της αβεβαιότητας που περιβάλλει την παρούσα κρίση, δεν πρέπει να βγάλουμε βεβιασμένα συμπεράσματα. Δεύτερον, δεν πρέπει να υποκύψουμε στην παγίδα του σοκ βγάζοντας βιαστικά το συμπέρασμα ότι όλα θ' αλλάξουν. Στην ιστορία των ανθρώπινων κοινωνιών, πριν από τις μεγάλες κρίσεις εμφανίζονται πάντοτε προειδοποιητικά σημάδια ή γεγονότα. Και οι μεγάλες κρίσεις επιταχύνουν συνήθως τις υπάρχουσες τάσεις. Γι' αυτό, ο πιο συνετός τρόπος να εξετάσουμε τις συνέπειες της Covid-19 είναι να εντοπίσουμε τον τρόπο με τον οποίο η παρούσα κρίση μπορεί να διευρύνει τις ήδη υφιστάμενες δυναμικές. Ποιες είναι αυτές οι δυναμικές; Οι εξής τρεις:

- το μέλλον της παγκοσμιοποίησης και του νεοφιλελευθερισμού
- η εξέλιξη της παγκόσμιας διακυβέρνησης
- η ανθεκτικότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των δημοκρατικών ευρωπαϊκών πολιτικών συστημάτων κατά τη διαχείριση σοβαρών και απρόβλεπτων κινδύνων

³ Η έκθεση του Εθνικού Συμβουλίου Πληροφοριών του 2008 αναφέρεται στον κίνδυνο μιας «νέας και εξαιρετικά μεταδοτικής μολυσματικής αναπνευστικής νόσου η οποία δεν θα μπορεί να αντιμετωπιστεί».

Οι τρεις αυτές δυναμικές θα διαμορφώσουν τον κόσμο μετά την κρίση του κορωνοϊού, έναν κόσμο που, κατά κάποιον τρόπο, είναι ήδη εδώ.

Το μέλλον της παγκοσμιοποίησης και του νεοφιλελευθερισμού

«Δεν πρέπει να υποκύψουμε στην παγίδα του σοκ βγάζοντας βιαστικά το συμπέρασμα ότι όλα θ' αλλάξουν»

Η παρούσα πανδημία δεν θα σηματοδοτήσει το τέλος της παγκοσμιοποίησης. Θα θέσει όμως υπό αμφισβήτηση ορισμένες από τις μεθόδους και τις ιδεολογικές παραδοχές της, και ιδίως, το περίφημο νεοφιλελεύθερο τρίπτυχο: άνοιγμα των αγορών, υποχώρηση του κράτους και ιδιωτικοποιήσεις. Αυτές οι μέθοδοι αμφισβητούνταν ήδη πριν από την εκδήλωση της κρίσης. Μετά την κρίση η αμφισβήτησή τους θα ενταθεί.

Την τελευταία δεκαετία, η παγκοσμιοποίηση διευρύνθηκε χάρη στην ανάπτυξη αξιακών αλυσίδων που αυξάνονταν όλο και περισσότερο σε αριθμό και κλίμακα. Οι αλυσίδες αυτές επιτρέπουν την κατανομή της παραγωγής ενός προϊόντος σε διαφορετικά μέρη με στόχο την ελαχιστοποίηση του κόστους παραγωγής. Και η πρακτική αυτή διευκολύνεται όλο και περισσότερο λόγω της συρρίκνωσης του κόστους μεταφοράς και της ανάπτυξης των τηλεπικοινωνιών. Η ψηφιοποίηση της οικονομίας ενίσχυσε αυτή την τάση, προς όφελος πολλών αναδυόμενων χωρών, ιδίως της Κίνας, η οποία προσείλκυσε μεγάλο μέρος της παραγωγής κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων και καταναλωτικών ηλεκτρονικών ειδών, αλλά και της Ινδίας σε άλλους κλάδους, όπως τα φαρμακευτικά προϊόντα. 300 και πλέον από τις 500 κορυφαίες εταιρείες παγκοσμίως είναι εγκατεστημένες στη Γιουχάν, εκεί όπου εκδηλώθηκε η πανδημία. Με την επέκταση των αξιακών αλυσίδων και την εξαιρετική ευκολία με την οποία μπορούσαν να δημιουργηθούν σχηματίστηκε η εντύπωση ότι δεν υπήρχε πλέον πρόβλημα προσφοράς, αφού υπήρχε άφθονη προσφορά σε παγκόσμιο επίπεδο. Οπότε η παράδοση προϊόντων "ακριβώς στην ώρα" που χρειάζονται («just-in-time») αντικατέστησε τα αποθέματα. Η χρήση της αποθήκευσης έχει σχεδόν καταστεί αντιοικονομική πρακτική. Ακόμη και οι χώρες που ήταν καλύτερα προετοιμασμένες για ν' αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο μιας πανδημίας, με την πάροδο των ετών άρχισαν να εφησυχάζουν. Μετά την κρίση, οι αξιακές αλυσίδες δεν πρόκειται προφανώς να εξαφανιστούν, επειδή παρουσιάζουν μεγάλο οικονομικό ενδιαφέρον. Η δυναμική αυτή θ' αλλάξει όμως εν μέρει με τρεις τρόπους.

Πρώτον με τη διαφοροποίηση των πηγών εφοδιασμού στον τομέα της υγείας. Η εξάρτησή μας από την Κίνα για την εισαγωγή ορισμένων προϊόντων είναι τεράστια,

ιδίως όσον αφορά τις μάσκες και τις προστατευτικές ενδυμασίες (50 %). Επιπλέον, το 40 % των αντιβιοτικών που εισάγουν η Γερμανία, η Γαλλία ή η Ιταλία προέρχονται από την Κίνα - η οποία παράγει το 90 % της πενικιλίνης που καταναλώνεται παγκοσμίως. Σήμερα, ούτε ένα γραμμάριο παρακεταμόλης δεν παράγεται στην Ευρώπη. Η δημιουργία ενός μητρώου ή ενός στρατηγικού αποθέματος σημαντικών προϊόντων θα επέτρεπε στην Ευρώπη να προλαμβάνει τις ελλείψεις και να διασφαλίζει τη διαθεσιμότητα των προϊόντων αυτών σε ολόκληρη την ευρωπαϊκή επικράτεια. Η δημιουργία του ευρωπαϊκού προγράμματος RescEU είναι ένα πρώτο βήμα για την αντιμετώπιση αυτού του κινδύνου, κυρίως μέσω της συγκέντρωσης των πόρων. Για τον σκοπό αυτό, θα πρέπει να περιοριστεί η εξάρτηση από τις χώρες εξαγωγής για κάθε βασικό προϊόν, ούτως ώστε καμία χώρα να μην είναι πηγή πολύ σημαντικού μέρους των εισαγωγών των εν λόγω προϊόντων.

«Πρέπει να προστατευτούμε, αλλά προστασία δεν σημαίνει να ενδώσουμε στον προστατευτισμό»

Πρέπει να προστατευτούμε, αλλά προστασία δεν σημαίνει να ενδώσουμε στον προστατευτισμό. Προστασία σημαίνει να αποφύγουμε το ενδεχόμενο, σε περίπτωση κρίσης όπως αυτή που αντιμετωπίζουμε σήμερα, να βρεθούμε σε εξαιρετικά ευάλωτη κατάσταση έναντι αλλοδαπών προμηθευτών. Διότι η παγκοσμιοποίηση δεν βασίζεται σε απλά και πλήρως λειτουργικά δίκτυα στα οποία όλοι έχουν πρόσβαση, αλλά σε στρατηγικούς κόμβους στους οποίους δεσπόζουσα θέση έχουν ορισμένοι παράγοντες της αγοράς οι οποίοι μπορούν να τους ελέγξουν ή να τους αποκλείσουν προς όφελός τους σε περίπτωση κρίσης.⁴

Δεύτερον, με τη μετεγκατάσταση ορισμένων δραστηριοτήτων όσο το δυνατόν πιο κοντά στους τόπους κατανάλωσης. Είναι πιθανό να αναζητήσουμε βραχύτερες αξιακές αλυσίδες, και αυτό μπορεί να συμπέσει απόλυτα με τις επιταγές για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής. Πιθανή συνέπεια θα είναι η αύξηση του κόστους των προϊόντων. Θα πρέπει, ωστόσο, να δεχθούμε ένα συμβιβασμό ανάμεσα στην ανάγκη για ασφάλεια και στην αναζήτηση του χαμηλότερου δυνατού κόστους για τον καταναλωτή. Χάρη στην παρούσα κρίση πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι τα συμφέροντα του πολίτη πρέπει να υπερισχύουν των συμφερόντων του καταναλωτή. Η Ιαπωνία, μια χώρα πολύ ανοικτή στις εμπορικές συναλλαγές, η τελευταία χώρα που θα μπορούσε να κατηγορηθεί για προστατευτισμό, είναι η πρώτη που δρομολόγησε σχέδιο με ρητό στόχο να χρηματοδοτήσει την απομάκρυνση των ιαπωνικών επιχειρήσεων από την Κίνα, με σκοπό τη μετεγκατάστασή τους είτε στο ιαπωνικό

⁴ Henry Farrell and Abraham Newman, "Will the Coronavirus End Globalization as We Know It? The Pandemic Is Exposing Market Vulnerabilities No One Knew Existed" *Foreign Affairs*, 16 March, 2020.

«Το πολιτικό μας συμφέρον είναι να μην εξαρτόμαστε υπερβολικά από δυνάμεις που μπορούν, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, να μας κάνουν να πληρώσουμε μια μέρα το τίμημα αυτής της εξάρτησης»

αρχιπέλαγος είτε σε άλλες ασιατικές χώρες. Στην Ευρώπη, πρέπει ν' αρχίσουμε να εξετάζουμε αυτό το ζήτημα εγκαταλείποντας τη λογική των στεγανών που μας εμποδίζει να διαμορφώσουμε ένα συνολικό στρατηγικό όραμα σε ορισμένα θέματα. Δεν πρόκειται να επαναφέρουμε στην Ευρώπη τομείς που έχουν μετεγκατασταθεί, αλλά ασφαλώς υπάρχουν στρατηγικοί τομείς οι οποίοι, περισσότερο από ποτέ, πρέπει να παραμείνουν στην Ευρώπη, τομείς τους οποίους μετεγκαταστήσαμε για οικονομικούς ή περιβαλλοντικούς λόγους. Ακόμη περισσότερο, πρέπει να έχουμε αίσθηση των προτεραιοτήτων. Δεν θα ήταν πλέον πιο λογικό να επεκτείνουμε τις δραστηριότητές μας στη Βόρεια Αφρική ή σε άλλες χώρες της Αφρικής παρά στην Ασία; Δεν χρειάζεται πάντως το ένα να αποκλείσει το άλλο. Αλλά σήμερα η προτεραιότητα και το βέλτιστο συμφέρον της Ευρώπης είναι να εξασφαλιστεί η γρήγορη και ικανοποιητική ανάπτυξη των χωρών της άμεσης γειτονίας μας. Μια και μιλάμε λοιπόν για την ανάπτυξη στρατηγικών συμπράξεων με την Αφρική, πρέπει να δούμε σε ποιους τομείς μπορούν οι συμπράξεις αυτές να πάρουν σάρκα και οστά. Τα φάρμακα είναι σαφώς ένας από αυτούς τους τομείς. Υπάρχουν μελέτες που το αποδεικνύουν. Το πολιτικό μας συμφέρον είναι να μην εξαρτόμαστε υπερβολικά από δυνάμεις που μπορούν, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, να μας κάνουν να πληρώσουμε μια μέρα το τίμημα αυτής της εξάρτησης.

Τρίτον και τελευταίο, με την πιθανή χρήση εναλλακτικών τεχνολογικών διαδικασιών, όπως η γενικευμένη χρήση της τρισδιάστατης εκτύπωσης ή η χρήση ρομπότ, ώστε να περιοριστούν οι κίνδυνοι της μετεγκατάστασης. Στην Ιταλία, με τη χρήση εκτυπωτή 3D, κατόρθωσαν να κατασκευάσουν ταχύτατα, και με εξαιρετικά χαμηλό κόστος, βαλβίδες για τις αναπνευστικές συσκευές των μονάδων εντατικής θεραπείας.

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω εκτιμήσεις, παρόλο που είναι άκρως σημαντικό να αναζητούμε, ο καθένας από την πλευρά του, μεγαλύτερη ασφάλεια στον τομέα της υγείας, είναι εξίσου σημαντικό να μεριμνούμε ώστε η διαδικασία αυτή να μην οδηγήσει σε προστατευτισμό που μπορεί να ξεκινήσει από τα προϊόντα υγείας για να επεκταθεί στο εγγύς μέλλον σε όλες τις δραστηριότητες που κάθε έθνος κρίνει ουσιώδους σημασίας. Θα πρέπει λοιπόν να βρούμε ένα νέο σημείο ισορροπίας για να αποτρέψουμε ένα γενικευμένο κίνημα προστατευτισμού που θα οδηγούσε σε παγκόσμια ύφεση. Πρόκειται για γεγονός πολύ σημαντικό για την Ευρώπη, η οποία, απ' όλες τις περιοχές του κόσμου, είναι η περισσότερο εξαρτημένη από το παγκόσμιο εμπόριο, και, μέχρι στιγμής, εκείνη που επηρεάζεται περισσότερο από την οικονομική

«Πρέπει να επινοήσουμε ρυθμίσεις για ένα νέο είδος παγκοσμιοποίησης, ικανής να εξισορροπήσει τα πλεονεκτήματα των ανοικτών αγορών και της αλληλεξάρτησης με τις ανάγκες κυριαρχίας και ασφάλειας των χωρών»

επιβράδυνση.⁵ Γνωρίζουμε πολύ καλά πόσο εύθραυστα είναι τα όρια ανάμεσα στην κρίση που βιώνουμε και στη γενικευμένη ύφεση που καιροφυλακτεί. Αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο για τις χώρες του Νότου, όπου η πανδημία δεν έχει ακόμη εξαπλωθεί πλήρως, αλλά οι ζημιές ενδέχεται να είναι σημαντικές. Εν ολίγοις, θα πρέπει να επινοήσουμε ρυθμίσεις για ένα νέο είδος παγκοσμιοποίησης, ικανής να εξισορροπήσει τα αδιαμφισβήτητα πλεονεκτήματα των ανοικτών αγορών και της αλληλεξάρτησης με τις ανάγκες κυριαρχίας και ασφάλειας των χωρών. Λίγες είναι οι στιγμές στην ιστορία που οι κοινωνίες βρίσκουν την ευκαιρία να επανεξετάσουν την πορεία τους, διότι συχνά παρασύρονται στη δίνη των καθημερινών έκτακτων γεγονότων. Τώρα, έχουμε την ευκαιρία να κάνουμε ένα διάλειμμα, κάτι που πρέπει να μας βοηθήσει να αναλογιστούμε την πορεία μας.

Από την άποψη αυτή, είναι σαφές ότι δεν μπορούμε να επαναλάβουμε τα σφάλματα του 2009, όταν, αφού είχε επιτευχθεί μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, οι εκπομπές αυτές αυξήθηκαν εκ νέου σαν να μην είχε συμβεί τίποτα. Δεν μπορούμε να επιτρέψουμε να επαναληφθεί κάτι τέτοιο, διότι η επιδημία αυτή δεν έπεσε από τον ουρανό. Δεν είναι τα άγρια ζώα εκείνα που προκαλούν μια πανδημία. Αυτό που προκαλεί την πανδημία είναι η αποψίλωση των δασών, η απώλεια των φυσικών οικοτόπων των άγριων ζώων, η μείωση της βιοποικιλότητας, η υπερεκμετάλλευση των πόρων που φέρνει τα είδη άγριας πανίδας σε επαφή με τους ανθρώπους σε πυκνοκατοικημένες περιοχές. Η παρούσα κρίση είναι η αδιαμφισβήτητη επιβεβαίωση της υπερφόρτωσης των οικοσυστημάτων μας. Μια κρίση που επιστρέφει σαν μπουμερανγκ. Είναι λοιπόν επιτακτική ανάγκη, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, ο αγώνας για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας να αποτελέσει σημαντική συνιστώσα της καταπολέμησης της κλιματικής αλλαγής. Υπ' αυτές τις συνθήκες, δεν είναι υπερβολή να γίνεται λόγος για μια νέα παγκοσμιοποίηση, καθώς οι οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανισοροπίες, που έχουν αυξηθεί τις τελευταίες δεκαετίες, δεν είναι πλέον βιώσιμες.

Επομένως, η παγκοσμιοποίηση θ' αλλάξει πρόσωπο. Και το κράτος θ' αλλάξει πρόσωπο, διότι η υποχώρησή του βρίσκεται στο επίκεντρο της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας. Από την κρίση αυτή προκύπτει σαφώς ότι αυξάνεται η αυθόρμητη ζήτηση κρατικής παρέμβασης και ότι οι χώρες με ισχυρή κοινωνική προστασία είναι καλύτερα εξοπλισμένες για ν' αντιμετωπίσουν την κρίση σε σχέση με εκείνες που αφήνουν τους

⁵ Σύμφωνα με τον Karel Dynan του Ινστιτούτου Peterson, το ΑΕΠ θα μειωθεί κατά 12 % στην Ευρώπη, έναντι 8 % στις Ηνωμένες Πολιτείες και 9 % στην Ιαπωνία, ενώ η Κίνα θα σημειώσει ανάπτυξη της τάξης του 1,5 % (10 Απριλίου 2020).

«Τα κράτη που διαχειρίστηκαν καλύτερα την κρίση στον τομέα της υγείας τους τελευταίους τρεις μήνες είναι εκείνα που διαθέτουν την καλύτερα οργανωμένη κρατική εξουσία. Αυτό που μετράει είναι η ποιότητα του κράτους, όχι απλώς το μέγεθός του.»

πολίτες τους έρμαιο στις διαθέσεις της αγοράς. Το γεγονός ότι η Ευρώπη προσέφυγε στη μερική απασχόληση και όχι στις απολύσεις για την αντιμετώπιση της αναγκαστικής μείωσης της παραγωγής φανερώνει την ιδιαιτερότητα του ευρωπαϊκού μοντέλου. Αλλά το κράτος δεν θα πρέπει να είναι κράτος-κηδεμόνας που μεριμνά για όλα, μεταξύ άλλων και για την παραγωγή μασκών. Αυτό που χρειάζεται είναι να αποκατασταθεί η στρατηγική ικανότητα του κράτους να προβλέπει και να προετοιμάζει την κοινωνία να αντιμετωπίζει τις προκλήσεις αυτού του είδους. Τα κράτη που διαχειρίστηκαν καλύτερα την κρίση στον τομέα της υγείας τους τελευταίους τρεις μήνες είναι εκείνα που διαθέτουν την καλύτερα οργανωμένη κρατική εξουσία. Αυτό που μετράει είναι η ποιότητα του κράτους, όχι απλώς το μέγεθός του.

Η αποκατάσταση του στρατηγικού ρόλου του κράτους θα αποτελέσει προτεραιότητα την επαύριο της κρίσης. Όμως κάτι τέτοιο δεν θα είναι εύκολο να γίνει στην Ευρώπη, στην οποία τα εθνικά κράτη συνυπάρχουν με την ενιαία αγορά. Οι ανάγκες θέσπισης της ενιαίας αγοράς οδήγησαν στην αντίληψη ότι όλοι οι μηχανισμοί προστασίας ήταν εμπόδια για τη δημιουργία αυτής της αγοράς, με αποτέλεσμα, ενώ τα κράτη μέλη μείωναν σταδιακά μέρος της προστασίας τους για να καταστεί δυνατή η οικοδόμηση της ενιαίας αγοράς, η Ευρώπη να ξεχάσει να τους εξασφαλίσει συλλογική προστασία. Εκεί οφείλεται το όψιμο ενδιαφέρον μας για τα ζητήματα που συνδέονται με την αμοιβαιότητα, ιδίως όσον αφορά την πρόσβαση στην αγορά. Ευτυχώς, τα πράγματα έχουν αρχίσει ν' αλλάζουν και η παρούσα κρίση μπορεί να επιταχύνει αυτή τη διαδικασία. Σήμερα στην Ευρώπη συζητείται περισσότερο η επιβολή αυστηρότερων ελέγχων στις ξένες επενδύσεις και στις στρεβλώσεις του ανταγωνισμού που προέρχονται από μη ευρωπαϊκές χώρες.

Επανεξετάζουμε επίσης τις κρατικές ενισχύσεις. Η Επιτροπή εξάλλου κατέστησε πρόσφατα πιο ευέλικτους τους σχετικούς κανόνες. Δεν μπορούμε να συνεχίσουμε να ανησυχούμε για τις στρεβλώσεις στο εσωτερικό της ΕΕ και παράλληλα να αγνοούμε τις πράξεις των ανταγωνιστών μας εκτός Ευρώπης. Η Ευρώπη πρέπει να πάψει να «προσφέρεται στο πιάτο» στον υπόλοιπο κόσμο. Αλλά έχουμε ακόμη πολύ δρόμο μπροστά μας. Η πρόσφατη χορήγηση αδειών 5G από την Κίνα κατέδειξε πόσο περιθωριοποιημένες είναι οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις. Η Nokia και η Ericsson, για παράδειγμα, εξασφάλισαν πρόσφατα μόλις το 11,5 % της σχετικής κινεζικής αγοράς έναντι 25 % για τα δίκτυα 4G. Ωστόσο, η Huawei διαθέτει ήδη μερίδιο 30 % στην ευρωπαϊκή αγορά 5G. Παράλληλα, πρέπει στο εξής να προφυλαχθούμε έναντι ξένων ομίλων που θα προσπαθήσουν να επωφεληθούν από τη μείωση της αξίας των

«Θα πρέπει να αντλήσουμε διδάγματα από την παρούσα κρίση, η οποία καταδεικνύει τον ασύμμετρο χαρακτήρα των σχέσεών μας με την Κίνα, και να κινητοποιήσουμε μέσα πολιτικής που θα θέσουν τέλος στην κατάσταση αυτή»

περιουσιακών στοιχείων για να αναλάβουν τον έλεγχο ευρωπαϊκών επιχειρήσεων.⁶ Και στο σημείο αυτό θα πρέπει να αντλήσουμε διδάγματα από την παρούσα κρίση, η οποία καταδεικνύει τον ασύμμετρο χαρακτήρα των σχέσεών μας με την Κίνα, και να κινητοποιήσουμε μέσα πολιτικής που θα θέσουν τέλος στην κατάσταση αυτή. Ωστόσο, η δυσκολία στην Ευρώπη έγκειται στο γεγονός ότι πρέπει να ληφθούν υπόψη, αφενός, οι ανάγκες της ενιαίας αγοράς και, αφετέρου, η ύπαρξη εθνικών κρατών, τα συμφέροντα και οι παραδόσεις των οποίων δεν συγκλίνουν απαραιτήτως σε όλες τις περιπτώσεις. Ο λόγος που καθυστερήσαμε να θεσπίσουμε έναν μηχανισμό ελέγχου των ξένων επενδύσεων ήταν επειδή ορισμένα κράτη μέλη έκριναν ότι οι ευκαιρίες που προσέφεραν ορισμένες αναδυόμενες αγορές ήταν πολύ σημαντικές για να τις θυσιάσουν στον βωμό των αυστηρότερων ελέγχων των επενδύσεων που προέρχονταν από τις αγορές αυτές. Όταν όμως τα ίδια αυτά κράτη αντιλήφθηκαν ότι στρατηγικοί τομείς τους κινδύνευαν να αποτελέσουν αντικείμενο εξαγοράς από ξένους, άλλαξαν γνώμη. Σήμερα, ακόμη και ορισμένες παραδοσιακά φιλελεύθερες χώρες, όπως οι Κάτω Χώρες, απαιτούν πιο εμπειριστωμένη αξιολόγηση των ξένων επενδύσεων ώστε να διασφαλίζεται ότι οι επενδύσεις αυτές δεν λαμβάνουν κρατικές ενισχύσεις. Εν ολίγοις, η Ευρώπη δεν μπορεί να είναι η μοναδική περιοχή στον κόσμο που συμμορφώνεται με τους κανόνες ανταγωνισμού, όταν οι άλλοι δεν το πράττουν.

Η κρίση της Covid-19 θα καταστήσει προφανές το γεγονός ότι η παγκοσμιοποίηση αυξάνει την τρωτότητα των εθνών που δεν λαμβάνουν επαρκή μέτρα για την ασφάλειά τους με την ευρεία έννοια. Οι διαπιστώσεις αυτές πρέπει να ωθήσουν την Ευρώπη να υλοποιήσει την ιδέα της στρατηγικής αυτονομίας, η οποία, όπως έχει καταστεί σαφές, δεν θα πρέπει να περιορίζεται στον στρατιωτικό τομέα. Η στρατηγική αυτονομία πρέπει να βασίζεται σε έξι βασικούς πυλώνες, τους οποίους θα ήθελα να αναφέρω:

- να μειώσουμε την εξάρτησή μας όχι μόνο στον τομέα της υγείας, αλλά και στον τομέα των τεχνολογιών του μέλλοντος, όπως οι μπαταρίες ή η τεχνητή νοημοσύνη
- να αποτρέψουμε παράγοντες της αγοράς εκτός Ευρώπης να αποκτήσουν έλεγχο επί των στρατηγικών μας δραστηριοτήτων, πράγμα που σημαίνει ότι οι δραστηριότητες αυτές θα προσδιορίζονται σαφώς στο αρχικό στάδιο
- να προστατέψουμε τις ευαίσθητες υποδομές μας από τις κυβερνοεπιθέσεις

⁶ Vestager urges stake building to block Chinese takeovers, *Financial Times*, 12 Απριλίου 2020.

- να διασφαλίσουμε ότι δεν πρόκειται ποτέ να θιγεί η αυτονομία μας όσον αφορά τη λήψη αποφάσεων, εξαιτίας της μετεγκατάστασης ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων και της συνακόλουθης εξάρτησης
- να επεκτείνουμε τις κανονιστικές αρμοδιότητες της Ευρώπης στις τεχνολογίες του αύριο ώστε να μην επιτρέπουμε σε άλλους να εκδίδουν κανονιστικές ρυθμίσεις επιζήμιες για μας
- να αναλάβουμε την ηγεσία σε όλους τους τομείς στους οποίους το έλλειμμα παγκόσμιας διακυβέρνησης οδηγεί στην καταστροφή του πολυμερούς συστήματος.

Αποκατάσταση της παγκόσμιας διακυβέρνησης

Όλ' αυτά με οδηγούν στο ζήτημα της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Με την πάροδο των ημερών, οι ελλείψεις της καθίστανται όλο και περισσότερο εμφανείς. Τα τελευταία χρόνια ασκήθηκε κριτική στον ΠΟΕ. Σήμερα, στο στόχαστρο βρίσκεται ο ΠΟΥ, ακριβώς τη στιγμή που τον έχουμε περισσότερο ανάγκη. Το Συμβούλιο Ασφαλείας δεν μπόρεσε να καταλήξει σε ψήφισμα για την Covid-19 ελλείψει συμφωνίας μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Κίνας. Πρόκειται για μια εντελώς νέα πραγματικότητα, αφού, ακόμη και κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η ΕΣΣΔ είχαν καταλήξει σε συμφωνία για να διευκολυνθεί η έρευνα για τη δημιουργία εμβολίου κατά της πολιομυελίτιδας. Ούτε η ομάδα των 7 κατόρθωσε να συμφωνήσει σε κοινό κείμενο επειδή μία χώρα επιθυμούσε να χαρακτηριστεί η Covid-19 κινέζικος ιός.

Είμαστε λοιπόν μάρτυρες ενός πραγματικού παιχνιδιού επίρριψης ευθυνών μεταξύ των ΗΠΑ και της Κίνας, ενός παιχνιδιού που οδηγεί σε παγκόσμιο κενό ηγεσίας. Η κατάσταση αυτή έρχεται σε πλήρη αντίθεση με όσα συνέβαιναν τη δεκαετία του 2000 με τη δημιουργία του παγκόσμιου σχεδίου για την καταπολέμηση του AIDS, με την κινητοποίηση κατά του ιού του Έμπολα και, βεβαίως, με την ανάληψη δράσης στη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008. Θα μπορούσε ασφαλώς να υποστηρίξει κανείς ότι μια επιδημία δεν εμπίπτει αφεαυτής στις αρμοδιότητες του Συμβουλίου Ασφαλείας. Το επιχείρημα όμως αυτό δεν ευσταθεί. Και στις δύο περιπτώσεις που προαναφέρθηκαν (AIDS, Έμπολα), το Συμβούλιο Ασφαλείας ψήφισε ομόφωνα. Και αυτή η ομοφωνία ευνόησε την ανάληψη δράσης. Ένα σχέδιο κειμένου που πρότεινε προσφάτως η Εσθονία δεν τέθηκε σε ψηφοφορία, διότι ορισμένες χώρες δεν συμφώνησαν με την απαίτηση του κειμένου για πλήρη διαφάνεια κατά την

«Τα τελευταία χρόνια ασκήθηκε κριτική στον ΠΟΕ. Σήμερα, στο στόχαστρο βρίσκεται ο ΠΟΥ, ακριβώς τη στιγμή που τον έχουμε περισσότερο ανάγκη»

υποβολή αναφορών σχετικά με την κρίση, μια αρχή που θεωρούσαν ότι έθιγε την κυριαρχία τους. Πρώτη φορά από την ίδρυση των Ηνωμένων Εθνών δεν κατέστη δυνατή η επίτευξη συναίνεσης σε μια περίπτωση πανδημίας, και αυτό δεν είναι καλός οϊωνός.

Η κατάσταση αυτή οφείλεται, αφενός, στις διαφωνίες μεταξύ των χωρών και, αφετέρου, στην έλλειψη ενδιαφέροντος ορισμένων από αυτές για κάθε μορφή διεθνούς ηγεσίας. Το γεγονός αυτό είναι εξαιρετικά ανησυχητικό, διότι είναι γνωστό ότι ο ισχυρός διεθνής συντονισμός μπορεί να παίξει καταλυτικό ρόλο. Ο συντονισμός μπορεί να επιτρέψει να διαδοθούν οι βέλτιστες πρακτικές, να προταθούν διεθνή πρότυπα για τον έλεγχο των ταξιδιωτών, παραδείγματος χάρη, στα αεροδρόμια, να συγκεντρωθούν πόροι για τους διαγνωστικούς ελέγχους και την έρευνα εμβολίου, αντί μία χώρα να προσπαθεί να καρπωθεί τα οφέλη πολλά υποσχόμενων ερευνών, και να δημιουργηθούν συμπράξεις για την παραγωγή όλων των βασικών προϊόντων και του βασικού εξοπλισμού που χρειάζονται για την καταπολέμηση της πανδημίας.

«Θα αντιμετωπίσουμε σημαντικές δυσκολίες, αν κάθε χώρα αποφασίσει μόνη της τον τρόπο άρσης των περιοριστικών μέτρων. Θα πρέπει λοιπόν να επιτευχθεί συμφωνία για μια κοινή προσέγγιση ώστε να αποφευχθεί το παγκόσμιο χάος που θα επηρεάσει και πάλι τις διεθνείς συναλλαγές»

Αυτή η ανάγκη συνεργασίας θα είναι εξαιρετικά σημαντική και όταν αρθούν τα μέτρα εγκλεισμού. Θα αντιμετωπίσουμε σημαντικές δυσκολίες, αν κάθε χώρα αποφασίσει μόνη της τον τρόπο άρσης των περιοριστικών μέτρων. Θα πρέπει λοιπόν να επιτευχθεί συμφωνία για μια κοινή προσέγγιση ώστε να αποφευχθεί το παγκόσμιο χάος που θα επηρεάσει και πάλι τις διεθνείς συναλλαγές. Από την έναρξη της παρούσας κρίσης, ο μόνος τομέας στον οποίο η διεθνής συνεργασία λειτούργησε πραγματικά ικανοποιητικά είναι η συνεργασία μεταξύ των κεντρικών τραπεζών. Η επιτυχία αυτή εξηγείται πιθανόν από το γεγονός ότι η δράση τους είναι αυτόνομη και ανεξάρτητη από τις παραδοσιακές αντιπαλότητες μεταξύ των κρατών.

Σε μεταγενέστερο στάδιο, θα πρέπει ασφαλώς να αξιολογήσουμε τι έγινε καλά και τι λιγότερο καλά από την έναρξη της πανδημίας. Τώρα όμως είναι ώρα για κινητοποίηση και όχι για αντιπαράθεση. Από αυτή την άποψη, λυπηρό γεγονός αποτελεί η αναγγελία από τον Πρόεδρο Τραμπ της προσωρινής αναστολής της αμερικανικής χρηματοδότησης προς τον ΠΟΥ με το πρόσχημα ότι ο ΠΟΥ επιχειρήσε να συγκαλύψει τις αστοχίες της Κίνας.

Η παρούσα κρίση αναμφίβολα επιδείνωσε τις σινοαμερικανικές σχέσεις και κατέδειξε τους κινδύνους που εγκυμονεί για τη διεθνή ασφάλεια μια πολυδιάστατη σύγκρουση μεταξύ των δύο αυτών χωρών. Όπως μου επισήμανε ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Antonio Guterres, η έξοδος από την κρίση απαιτεί στενή συνεργασία μεταξύ των ΗΠΑ, της Κίνας και της ΕΕ. Όμως αν η παρούσα κρίση δεν επιδεινώσει απλώς αλλά παροξύνει

«Αν θέλουμε να λειτουργήσουμε ως πρότυπο και, κυρίως, αν θέλουμε να είμαστε αξιόπιστοι, πρέπει πρώτα να δείξουμε στους δικούς μας λαούς ότι εφαρμόζουμε στην Ευρώπη αυτό που διακηρύττουμε διεθνώς, δηλαδή την αλληλεγγύη»

τη σινοαμερικανική ένταση, ο ρόλος της Ευρώπης θα είναι ακόμη πιο κρίσιμος. Η Ευρώπη θα πρέπει κυρίως να διασφαλίσει ότι οι επιπτώσεις αυτής της αντιπαλότητας δεν θα έχουν αρνητικό αντίκτυπο σε ορισμένες περιοχές του κόσμου, ιδίως στην Αφρική, που θα χρειαστούν πραγματική οικονομική στήριξη για να αντιμετωπίσουν την επικείμενη πανδημία. Η ανακοίνωση της G20 και του ΔΝΤ για αναστολή του χρέους των φτωχότερων χωρών είναι μια απόφαση που θα ανακουφίσει ασφαλώς πολλές χώρες. Ωστόσο, είναι σαφές ότι δεν αρκεί. Όλοι οι χορηγοί, συμπεριλαμβανομένης της Κίνας, θα πρέπει να συνεργαστούν για τη διαγραφή του χρέους. Οι χώρες μεσαίου εισοδήματος πρόκειται επίσης να θιγούν και θα χρειαστούν και εκείνες με τη σειρά τους βοήθεια, όπως έχουν επισημάνει αρκετοί ηγέτες και οικονομολόγοι της Λατινικής Αμερικής.

Στο πλαίσιο αυτό, αν θέλουμε να λειτουργήσουμε ως πρότυπο και, κυρίως, αν θέλουμε να είμαστε αξιόπιστοι, πρέπει πρώτα να δείξουμε στους δικούς μας λαούς ότι εφαρμόζουμε στην Ευρώπη αυτό που διακηρύττουμε διεθνώς, δηλαδή την αλληλεγγύη. Οι ευρωπαϊκές χώρες έχουν λάβει σειρά μέτρων για να αποτρέψουν την κατάρρευση των οικονομιών τους. Δρομολογήθηκαν σχέδια ανάκαμψης. Όλα αυτά είναι ένα βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση. Ωστόσο, πόρρω απέχουμε από την επίτευξη μιας προσέγγισης που να βασίζεται στην ευρωπαϊκή αλληλεγγύη. Επιπλέον, πρέπει να διασφαλίσουμε ότι τα εθνικά σχέδια ανάκαμψης δεν θέτουν σε κίνδυνο την ενιαία αγορά. Εάν οι επιχειρήσεις μιας χώρας λάβουν ενίσχυση στο πλαίσιο ενός εθνικού σχεδίου στήριξης πολύ πιο εύρωστου από εκείνο που στηρίζει τους ανταγωνιστές τους, είναι πιθανό να έχουν αποκτήσει καθοριστικό πλεονέκτημα όταν τελειώσει η κρίση, με αποτέλεσμα να ενταθούν οι οικονομικές ανισορροπίες εντός της ενιαίας αγοράς. Οι ανισορροπίες Βορρά-Νότου που υπήρχαν ήδη πριν από την κρίση ενδέχεται να γίνουν εντονότερες μετά την κρίση. Αυτό θα έχει επιπτώσεις στην προσήλωση των λαών στο ευρωπαϊκό εγχείρημα. Προς το παρόν, είναι σαφές ότι τα φορολογικά μέτρα που λαμβάνουν οι κυβερνήσεις για να στηρίξουν το παραγωγικό σύστημα είναι πολύ πιο σημαντικά στη Γερμανία απ' ό,τι στην Ιταλία ή την Ισπανία.

Η Covid-19 ανέδειξε επίσης μία από τις κυριότερες αδυναμίες της νομισματικής ένωσης: την απουσία μιας λειτουργίας δημοσιονομικής σταθεροποίησης για τη ζώνη του ευρώ στο σύνολό της, «η οποία οδηγεί σε υπερβολική επιβάρυνση της νομισματικής πολιτικής για σκοπούς σταθεροποίησης και σε ένα ακατάλληλο μείγμα

«Μολονότι η πανδημία αποτελεί μια κρίση συμμετρική όσον αφορά την προέλευσή της, οι συνέπειές της είναι εντελώς ασύμμετρες. Το τεράστιο κόστος της θα κατανεμηθεί άνισα, τόσο από κοινωνική όσο και από γεωγραφική άποψη»

πολιτικών».⁷ Ωστόσο, μολονότι η πανδημία αποτελεί μια κρίση συμμετρική όσον αφορά την προέλευσή της, οι συνέπειές της είναι εντελώς ασύμμετρες. Το τεράστιο κόστος της θα κατανεμηθεί άνισα, τόσο από κοινωνική όσο και από γεωγραφική άποψη.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η ΕΚΤ ανταποκρίθηκαν ταχέως στην παρούσα κρίση. Από ανθρωπιστικής πλευράς, χάρη στο πολύτιμο έργο συντονισμού της Επιτροπής, κατέστη δυνατός ο επαναπατρισμός 500.000 Ευρωπαίων υπηκόων από χώρες εκτός Ένωσης. Στο μέτωπο της οικονομίας, η Ευρωζώνη, έπειτα από τη μακροσκελέστερη συνεδρίαση στην ιστορία της, άνοιξε νέες πιστώσεις από τον ΕΜΣ. Πιστώσεις τις οποίες κανείς δεν φαίνεται να χρειάζεται ή να επιθυμεί, αφού, επί του παρόντος, η Ισπανία, και, ακόμη σαφέστερα, η Ιταλία, ανακοίνωσαν ότι δεν προτίθενται να τις χρησιμοποιήσουν... Επαναλαμβάνονται δηλαδή οι ίδιες διακυβερνητικές συζητήσεις σχετικά με τον τρόπο οργάνωσης της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης, οι οποίες είχαν καθυστερήσει την αντίδραση στην κρίση του ευρώ: μια κρίση για την οποία καταβάλαμε ισχυρό τίμημα τόσο από οικονομικής όσο και από κοινωνικής πλευράς.

Επαναλαμβάνεται η ίδια αντιπαράθεση μεταξύ Βορρά και Νότου. Και διαπιστώνουμε πάλι τα όρια της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης, λόγω του ότι δεν είμαστε ακόμη πολιτική ένωση, ούτε καν πραγματική οικονομική και νομισματική ένωση, παρά την αναμφισβήτητη πρόοδο που έχει σημειωθεί.

Για να γίνει η αλληλεγγύη πραγματικότητα, πολλοί αναφέρθηκαν σε ένα «Σχέδιο Μάρσαλ», θετικό σημείο αναφοράς για τους Ευρωπαίους. Εκτός όμως από το γεγονός ότι δεν μπορούμε πλέον να περιμένουμε έναν νέο κύριο Marshall να καταφθάσει από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι την εποχή εκείνη το σχέδιο αυτό προοριζόταν για την ανοικοδόμηση μιας ηπείρου που είχε καταστραφεί ολοσχερώς. Σήμερα, ωστόσο, ακόμη και αν συγκρίνουμε την πανδημία με πόλεμο, διαπιστώνουμε ότι το φυσικό κεφάλαιο δεν έχει καταστραφεί. Έπειτα από έναν σεισμό, ανακατασκευάζονται οι υποδομές και αναπτύσσεται εκ νέου η παραγωγική ικανότητα. Αλλά σήμερα δεν είναι εκεί το πρόβλημα. Πρέπει πλέον να επικεντρωθούμε στην κάλυψη των άμεσων αναγκών των συστημάτων υγείας, στην παροχή εισοδήματος στα άτομα που δεν μπορούν να εργαστούν και στην παροχή εγγυήσεων στις επιχειρήσεις,

⁷ Marco Buti, Riding through the storm: Lessons and policy implications for policymaking in EMU, 12 January 2020, Voxeu.org.

επιτρέποντάς τους παράλληλα να αναβάλουν τις πληρωμές ώστε να μην καταρρεύσει το παραγωγικό σύστημα. Αυτό είναι που χρειαζόμαστε επείγοντως σήμερα.

Η ανθεκτικότητα των δημοκρατιών

Η παρούσα κρίση θα είναι και μια πολιτική δοκιμασία για τα δημοκρατικά συστήματα της Ευρώπης. Διότι ανέκαθεν οι κρίσεις αποκάλυπταν τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία κάθε κοινωνίας. Ήδη κατασκευάζονται πολιτικά αφηγήματα που θα προετοιμάσουν τα επόμενα βήματα.

«Πρέπει πλέον να επικεντρωθούμε στην κάλυψη των άμεσων αναγκών των συστημάτων υγείας, στην παροχή εισοδήματος στα άτομα που δεν μπορούν να εργαστούν και στην παροχή εγγυήσεων στις επιχειρήσεις»

Υπάρχουν τρία ανταγωνιστικά αφηγήματα: το λαϊκιστικό αφήγημα, το αυταρχικό αφήγημα (παρόμοιο σε πολλά σημεία με το πρώτο) και το δημοκρατικό αφήγημα. Θεωρητικά, το λαϊκιστικό αφήγημα θα έπρεπε να έχει πληγεί τα μάλα από την παρούσα κρίση, διότι η κρίση αναδεικνύει τη σημασία του ορθολογισμού, της εμπειρογνωσίας και της γνώσης. Πρόκειται για αρχές τις οποίες γελοιοποιούν ή απορρίπτουν οι λαϊκιστές, διότι συνδέουν όλα αυτά τα στοιχεία τα με τις ελίτ. Είναι πράγματι δύσκολο να συνεχίσουμε να μιλάμε για την αλήθεια μετά την κρίση, όταν γνωρίζουμε ήδη πώς μολύνεται κανείς από τον ιό, ποιες ομάδες κινδυνεύουν και ποια προληπτικά μέτρα πρέπει να ληφθούν για την καταπολέμηση της επιδημίας. Ωστόσο, οι λαϊκιστές μπορούν, πρώτον και κύριον, να κατηγορήσουν τους ξένους για την εξάπλωση του ιού. Μπορούν επίσης να επιτεθούν στην παγκοσμιοποίηση, που υπήρξε ανέκαθεν το εξιλαστήριο θύμα για όλα τα δεινά. Στο ίδιο πνεύμα, μπορούν να πιέσουν για την εφαρμογή αυστηρότερων συνοριακών ελέγχων και να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία για να εκφράσουν πιο έντονα την εχθρότητά τους απέναντι στους μετανάστες. Ο λαϊκισμός είναι πολύ εύπλαστος. Προσαρμόζεται σε κάθε κατάσταση και μπορεί άνετα ν' αλλάξει κατεύθυνση, αφού απαξιοί να κάνει διάκριση ανάμεσα στην αλήθεια και στο μύθευμα. Εξάλλου, οι λαϊκιστές θα αισθάνονται πάντοτε άνετα σε αγχωτικές συνθήκες στις οποίες κυριαρχεί ο φόβος. Είναι μεγάλος ο πειρασμός για τη μεγαλύτερη δυνατή εκμετάλλευση της παρούσας κατάστασης έκτακτης ανάγκης με σκοπό τον περιορισμό των δικαιωμάτων και των ελευθεριών. Μπορούμε να παρασυρθούμε προς μια μορφή ψηφιακού αυταρχισμού, κάτι το οποίο σαφώς πράττουν ήδη ορισμένα κράτη. Ακριβώς όπως συνέβη μετά την 11η Σεπτεμβρίου, όταν ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας οδήγησε σε οπισθοδρόμηση στον τομέα των ατομικών ελευθεριών. Ο Orwell έχει ήδη ξεπεραστεί.

Το αυταρχικό αφήγημα δεν απέχει πολύ από το λαϊκιστικό αφήγημα, καθώς επιδιώκει επίσης να απλουστεύσει τα προβλήματα και να δώσει μια κεντρική εξήγηση για όλα. Υποστηρίζει ότι μόνο τα αυταρχικά και κεντρικά καθεστώτα μπορούν να ξεπεράσουν

την επιδημία μέσω της κινητοποίησης όλων των πόρων της χώρας. Ξέρουμε όμως ότι αυτό είναι λάθος. Ήδη γνωρίζουμε ότι οι καλά οργανωμένες δημοκρατικές χώρες είναι εκείνες που έχουν μέχρι στιγμής επιτύχει να αντιμετωπίσουν καλύτερα την κρίση.

Και τελευταίο έρχεται το δημοκρατικό αφήγημα. Είναι το πιο δύσκολο να κατασκευαστεί διότι οι δημοκρατικές κοινωνίες βασίζονται στην αμφιβολία, την υποβολή ερωτημάτων, τον διάλογο και την αμφισβήτηση. Παράγοντες που δεν ευνοούν την ταχεία και αποτελεσματική δράση βάσει ενός σαφούς και αδιαμφισβήτητου αφηγήματος. Όμως, για την Ευρώπη, οι λαοί της είναι στην ουσία εκείνοι που, μετά την έξοδο από την κρίση, θα αποφανθούν για την πολιτική που θα ακολουθήσει κάθε κράτος και η Ευρώπη συνολικά. Από την άποψη αυτή, είναι ζωτικής σημασίας να εμφανίζεται η Ευρωπαϊκή Ένωση ως παράγοντας ικανός να διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο. Αυτό δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να υποκαταστήσει τα κράτη μέλη, αλλά σημαίνει ότι θα πρέπει να στηριχθεί στη δράση τους για να δώσει νόημα και περιεχόμενο στο θεμελιώδες διακύβευμα: την προστασία του ευρωπαϊκού μοντέλου. Ωστόσο, το μοντέλο αυτό θα φανεί σημαντικό στον κόσμο μόνο εάν κατορθώσουμε να προωθήσουμε ένα μοντέλο αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών μελών. Και απέχουμε ακόμη πολύ από κάτι τέτοιο.

Βιώνουμε λοιπόν μια κρίσιμη στιγμή για την ύπαρξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Διότι ο τρόπος που θα αντιδράσουμε θα επηρεάσει τη συνοχή των κοινωνιών μας, τη σταθερότητα των εθνικών πολιτικών μας συστημάτων και το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Είναι καιρός να επουλωθούν οι πληγές των προηγούμενων κρίσεων, όχι να ξαναοίξουν. Για να γίνει αυτό, τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα και οι ευρωπαϊκές πολιτικές θα πρέπει να μπορέσουν ν' αγγίξουν την καρδιά και το μυαλό των Ευρωπαίων πολιτών. Και στον τομέα αυτό πρέπει να γίνουν πολλά ακόμη.

«Βιώνουμε μια κρίσιμη στιγμή για την ύπαρξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Διότι ο τρόπος που θα αντιδράσουμε θα επηρεάσει τη συνοχή των κοινωνιών μας, τη σταθερότητα των εθνικών πολιτικών μας συστημάτων και το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης»